

DÜNYADA VE TÜRKİYEDE SOFRALIK ÜZÜM SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

Dr. Hülya UYSAL

1. Dünya ve Türkiye’de Bağ Alanı, Üzüm Üretim Miktarı ve Verimi

Son dönemlerde özellikle sağlıklı beslenme açısından meyvelerin önemi artmıştır. Üzüm de dünyada en eski ve en çok tanınan bitki gruplarından biridir. Dünya üzerinde çok geniş bir alana yayılmıştır. Sıcak-ılıman iklim kuşağı bitkisi olup, 34°-49° kuzey ve güney enlemleri arasında rahatça üretilebilmektedir. 50. enlem derecesinden sonra asma, sera ve benzeri ortamlarda üretilebilmektedir (Winkler et al. 1974).

1.1 Dünyada Bağ Alanı, Üzüm Üretim Miktarı ve Verimi

2005 yılı verilerine göre dünyada 7.320.445 hektar bağ alanında 66.413.393 ton üzüm üretimi olmuştur. Dünyadaki bağ alanlarında 1990–2005 döneminde; yıllık ortalama %0,56 azalış olmakla birlikte, verimde meydana gelen yıllık ortalama %1,23’lük artıştan dolayı üretimde yıllık ortalama %0,66’lık artış olmuş, dolayısıyla alandaki azalmaya paralel olarak bir azalma gözlenmemiştir (Çizelge 1). Dünya üzüm üretimindeki artışın en büyük nedeni Çin’deki üretimin artmış olmasıdır.

Çizelge 1: Dünya Bağ Alanı, Üzüm Üretim Miktarı ve Verimi (1990-2005)

Yıllar	Alan (ha)	İndeks	Üretim (ton)	İndeks	Verim (Kg/ ha)	İndeks
1990	8.005.814	100	59.746.636	100	7463	100
1991	7.878.756	98	56.060.657	94	7115	95
1992	7.843.352	98	60.272.825	101	7685	103
1993	7.604.721	95	55.850.836	93	7344	98
1994	7.520.956	94	54.623.924	91	7263	97
1995	7.402.686	92	55.971.795	94	7561	101
1996	7.332.208	92	59.089.709	99	8059	108
1997	7.290.925	91	58.423.391	98	8013	107
1998	7.248.298	91	57.032.866	95	7868	105
1999	7.269.217	91	60.898.480	102	8378	112
2000	7.376.525	92	64.813.052	108	8786	118
2001	7.450.017	93	60.780.149	102	8158	109
2002	7.506.099	94	62.012.987	104	8262	111
2003	7.498.317	94	62.793.596	105	8374	112
2004	7.586.595	95	66.569.761	111	8775	118
2005	7.320.445	91	66.413.393	111	9072	122
Yıllık Değişim % (1990-2005)	-0,56	-	0,66	-	1,23	-

Kaynak: www.faostat.fao.org

1.2 Türkiye’de Bağ Alanı, Üzüm Üretimi ve Verim Miktarları

Dünya bağ alanı içerisinde dördüncü sırada yer alan Türkiye’de Doğu Anadolu’nun yüksek kesimleri ile yıllık yağışın 1000 mm. üzerinde olduğu Doğu Karadeniz sahil şeridi dışında kalan tüm bölgelerinde bağcılık yapılabilmektedir (Çelik vd.,1998).

1990-2005 dönemine ilişkin toplam üzüm üretim alanı, üretim miktarı ve verim düzeyleri incelendiğinde; üretim alanlarının yılda ortalama %0,56 oranında azaldığı, buna karşılık verimde yıllık %0,83'lük artış olduğu ve dolayısıyla üzüm üretim miktarının da yıllık %0,26 oranında arttığı görülmektedir (Çizelge 2). Türkiye'deki verim ortalaması 1,14 kat artmış olmasına rağmen dünya ortalamasının altındadır. 2005 yılı verilerine göre dünya ortalaması 9072 kg/ha iken, Türkiye'de bu rakam 6887 kg/ha olmuştur

Çizelge 2: Türkiye'de Bağ Alanı, Toplam Üzüm Üretim Miktarı ve Verimi

Yıllar	Alan (ha)	İndeks	Üretim (ton)	İndeks	Verim (Kg/ha)	İndeks
1990	580.000	100	3.500.000	100	6034	100
1991	586.000	101	3.600.000	103	6143	102
1992	576.000	99	3.450.000	99	5990	99
1993	567.000	98	3.700.000	106	6526	108
1994	567.000	98	3.450.000	99	6085	101
1995	565.000	97	3.550.000	101	6283	104
1996	560.000	97	3.700.000	106	6607	109
1997	545.000	94	3.700.000	106	6789	113
1998	541.000	93	3.600.000	103	6654	110
1999	535.000	92	3.400.000	97	6355	105
2000	535.000	92	3.600.000	103	6729	112
2001	525.000	91	3.250.000	93	6190	103
2002	530.000	91	3.500.000	100	6604	109
2003	530.000	91	3.600.000	103	6792	113
2004	530.000	91	3.600.000	103	6792	113
2005	530.000	91	3.650.000	104	6887	114
Yıllık Değişim % (1990-2005)	-0,56	-	0,26	-	0,83	-

Kaynak: www.faostat.fao.org

2 Dünyada ve Türkiye'de Sofralık Üzüm Dış Ticaretindeki Gelişmeler

2.1 Dünyada Sofralık Üzüm Dışsatım Miktarı ve Değeri

Dünya sofralık üzüm dışsatım durumu 1990-2004 dönemi itibariyle incelendiğinde yıllık olarak %4,24'lük artış olduğu ve 1990 yılında 1.642.685 ton olan üzüm dışsatımının 2004 yılında 3.064.169 tona yükseldiği görülmektedir (Çizelge 3). Dünya sofralık üzüm dış pazarının genişlemesinde sağlıklı beslenme ile ilgili reklam ve promosyonlar ile marketlerin talepleri doğrultusunda yeni üzüm çeşitlerinin geliştirilmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Dışsatım değeri açısından ise; yıllık %4,88'lik artış olmuştur. İlgili dönemdeki üzüm dışsatım fiyatları incelendiğinde dünya ortalama dışsatım fiyatının 956 \$/ton olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Çizelge 3: Dünya Sofralık Üzüm Dışsatım Miktarı ve Değeri

	Miktar (Ton)	İndeks	Değer (1000\$)	İndeks	Fiyat (\$/Ton)	İndeks
1990	1.642.685	100	1.612.225	100	981	100
1991	1.659.785	101	1.598.908	99	963	98
1992	1.822.180	111	1.626.787	101	893	91
1993	1.956.486	119	1.664.036	103	851	87
1994	2.061.521	125	1.883.194	117	913	93
1995	1.917.082	117	1.952.372	121	1018	104
1996	2.109.217	128	2.070.677	128	982	100
1997	2.357.718	144	2.272.186	141	964	98
1998	2.296.387	140	2.195.065	136	956	97
1999	2.420.172	147	2.299.087	143	950	97
2000	2.815.690	171	2.503.104	155	889	91
2001	2.746.739	167	2.493.443	155	908	92
2002	2.713.575	165	2.693.725	167	993	101
2003	3.117.980	190	3.134.710	194	1005	102
2004	3.064.169	187	3.292.765	204	1075	110
Yıllık Değişim % (1990-2004)	4,24	-	4,88	-	0,61	-

Kaynak: www.faostat.fao.org

2.2 Dünya Sofralık Üzüm Dışsatımında Söz Sahibi Ülkeler, Üretim ve Dışsatımı Yapılan Üzüm Çeşitleri

Dünya sofralık üzüm dışsatımında önemli payı olan ülkeler arasında sırasıyla; Şili, İtalya, ABD, Güney Afrika, Meksika, İspanya Yunanistan sayılabilir (Çizelge 4). Yayınlanan bir raporda; bu ülkeler içerisinde özellikle ABD, İtalya, Şili, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yeni çeşitlerin üretiminde büyük artışların olduğu, Red Globe, Crimson ve Black Seedles üzüm çeşitlerinin üretimlerinin son 10 yılda büyük sıçrama gösterdiği belirtilmektedir (Anonim, 2002). Meksika, Brezilya, Arjantin, Fas, Mısır ve Avustralya'daki üzüm arzında da son dönemlerde artışlar görülmektedir.

Çizelge 4: 2005 Yılı Dünyada Sofralık Üzüm Üretim (ton),Tüketim(ton) ve Dışsatım, Dışalım (ton) Durumu

Ülke Adı	Sofralık Üretim Miktarı (ton)	Sofralık İhracat Miktarı (ton)	Sofralık İç Tüketim (ton)	İthalat Miktarı (ton)
Çin	6.500.000	30.000	4.770.000	50.000
Türkiye	1.800.000	160.000	1.640.150	150
İtalya	1.580.478	490.000	763.478	19.000
Şili	1.100.000	750.000	115.000	50
ABD	895.000	380.000	1.165.000	650.000
G. Afrika	322.750	222.750	32.000	500
İspanya	316.800	95.000	235.770	28.000
Yunanistan	260.000	55.000	170.000	2.000
Japonya	205.000	120.000	213.880	14.000
Meksika	198.500	150.000	130.000	80.000

Kaynak: www.indexmundi.com/en/commodities/agricultural/grapes-table-fresh

Dünyanın en büyük üzüm dışsatımcı ülkesi Şili olup, 2004 yılında dünya sofralık üzüm dışsatımının %22,62'sini karşılamıştır. Şili ürettiği üzümün yaklaşık olarak %80'ini sofralık olarak değerlendirmektedir. Güney yarım kürede bulunan Şili ocak ayından temmuz ayına kadar olan dönemde dışsatım yapmaktadır. Dışsatıma yönelik 36 üzüm çeşidi bulunmaktadır. Thompson Seedless, Flame Seedless, Ribier en önemli çeşitleridir. Şili dışsatımının %60'ını ABD'ye yapmaktadır. AB'ye üzüm arzında da Şili lider konumdadır. AB içerisinde Hollanda en büyük alıcıdır. Bunu İngiltere, Almanya, İspanya ve İtalya izlemektedir. (USDA Gain Report, 2006).

Dünya sofralık üzüm dışsatımında İtalya Şili'den sonra 2. sıradadır. 2004 yılında dünya sofralık üzüm dışsatımının %15,19'unu karşılamıştır. Avrupa Birliği içerisinde ve dünyada en büyük üzüm üreticisi ülke olup net dışsatımcı ülke konumundadır. İtalya temmuz ayı sonundan kasım ayına kadar olan dönemde dışsatım yapmaktadır. İtalya'da sofralık üzüm üretimi Güney İtalya'da Apulia (%65) ve Sicilya (%25) bölgelerinde yoğunlaşmıştır. İtalya'da üretilen üzümün %98'i çekirdekli çeşitlerdir, çekirdeksiz çeşitlerin oranı sadece %2'dir. Çekirdekli çeşitlerden İtalya (eylül-kasım) en yoğun olarak üretilen çeşittir. Victoria (ağustos), Red Globe (eylül-ekim) üzüm çeşitleri de üretilen diğer çekirdekli çeşitlerdir. Bunların dışında Superior Seedless'de artmakla birlikte oransal olarak düşük seviyelerdedir. Almanya ve Fransa; İtalya'nın en büyük pazarı olup, ayrıca Polonya, Belçika, İsviçre dışsatım yaptığı diğer ülkelerdir. AB içindeki en büyük rakibi İspanya'dır.

ABD, dünya sofralık üzüm dışsatımında üçüncü sırada yer almakla birlikte, aslında net dışsalımcı ülke konumundadır.

Güney Afrika dünya sofralık üzüm dışsatımında dördüncü sıradadır. Paarl, The Orange River ve Transval bölgeleri en çok üretimin yapıldığı yerlerdir. En çok üretilen siyah, kırmızı ve beyaz çeşitleri; Sunred Seedless, Muscat, Alphonse Lavalleé, Dan Ben Hannah, Bien Done ve Waltham Cross'dur. Çekirdeksiz çeşitlerin üretimi öncelikli olup en önemlileri de Sunred Seedless , Thompson Seedless ve Flame Seedless, Superior Seedless olarak sayılabilir. AB'nin Şili'den sonra ikinci büyük üzüm tedarikçisidir. Aralık-temmuz döneminde özellikle Hollanda, İngiltere, Belçika, Almanya en çok dışsatım yaptığı ülkelerdir. (USDA Gain Report, 2005).

İspanya; dünya sofralık üzüm dışsatımında altıncı sıradadır. İspanya'da İtalya da olduğu gibi çekirdekli çeşitlerin üretimi yaygındır. Çekirdeksiz çeşitlerin üretiminde de artışlar söz konusudur.. En önemli çeşidi Muscatel'dir. Diğer çeşitler ise Cardinal, İtalia, Dominga'dır. Dışsatım yaptığı başlıca ülkeler; İngiltere Almanya, Portekiz ve Fransa'dır.

2.3 Türkiye’de Sofralık Üzüm Dışsatım Miktarı ve Değeri

Türkiye’nin sofralık üzüm dışsatım durumu 1990-2004 dönemi itibariyle incelendiğinde yıllık olarak %16,92’lik artış olmuştur. 1990 yılında 15.278 ton olan üzüm dışsatımı 2004 yılında 159.310 tona yükselmiştir (Çizelge 5). Türkiye 1990 yılında dünya sofralık üzüm dışsatımının %0,93’ü karşılarken, 2004 yılında dünya sofralık üzüm dışsatımının %5,20’sini karşılamıştır.

Çizelge 5: Türkiye Sofralık Üzüm Dışsatım Miktarı ve Değeri

	Miktar (Ton)	İndeks	Değer (1000 \$)	İndeks	Fiyat (\$/Ton)	İndeks
1990	15.278	100	8.083	100	529	100
1991	12.201	80	6.976	86	572	108
1992	16.134	106	7.442	92	461	87
1993	22.502	147	11.325	140	503	95
1994	26.259	172	12.698	157	484	91
1995	25.228	165	14.642	181	580	110
1996	28.410	186	17.604	218	620	117
1997	33.403	219	18.202	225	545	103
1998	53.945	353	20.961	259	389	73
1999	47.943	314	25.290	313	528	100
2000	64.873	425	28.841	357	445	84
2001	79.294	519	32.830	406	414	78
2002	76.886	503	32.057	397	417	79
2003	98.729	646	51.023	631	517	98
2004	159.310	1042	81.747	1011	513	97
Yıllık Ort. Değişim (1990-2004) %	16,92	-	16,68	-	-0,20	-

Kaynak: www.faostat.fao.org

Türkiye’nin sofralık üzüm dışsatım değerinde; yıllık %16,68’lik artış olmuş, 1990 yılında 8.083 \$ olan üzüm dışsatım değeri 2004 yılında 81.747.000 \$’a çıkmıştır (Çizelge 5). Ancak miktardaki artış üzüm dışsatım değerine yansımamıştır. İlgili dönemdeki üzüm dışsatım fiyatları incelendiğinde fiyatta yıllık ortalama %0,20’lik azalma olduğu dikkati çekmektedir.

Son 15 yılın Türkiye ve dünya sofralık üzüm dışsatım fiyatları karşılaştırıldığında Türkiye’nin dışsatım fiyatı 948 \$/ton olan dünya üzüm dışsatım fiyatının çok altında kalmaktadır. Bunun nedeni dışalım fiyatları diğer ülkelerin altında olan Rusya Federasyonuna büyük oranda üzüm pazarlanmasıdır. AB pazarında da marketlerden çok toptancı hallerine gönderilen Türkiye üzümleri rakip ülke fiyatlarına göre daha düşük fiyattan alıcı bulabilmektedir. Dış pazarda neredeyse tek çeşitle yer alınması ve bu çeşidin üretimin en yoğun olduğu dönemde pazarlanması da fiyatların düşmesine neden olmaktadır. Türkiye’nin

dışsatımını yaptığı başlıca çeşitler Sultani Çekirdeksiz, Cardinal, Razakı, Tarsus Beyazı üzüm çeşitleridir. Ancak dışsatımın %98'ini Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidi oluşturmakta olup, diğer çeşitlerin miktarları yok denecek kadar azdır (Çizelge 6). Ancak son yıllarda Yalova İncisi, Perlette, Sperior Seedless, Antep Karası, Hatun Parmağı gibi üzüm çeşitlerinin de dışsatımları gerçekleştirilmiştir. Çizelge 6'da 1996-2005 döneminde dışsatımları gerçekleştirilen çeşitlere yer verilmiştir.

Çizelge 6: Türkiye Tarafından Dışsatımı Yapılan Üzüm Çeşitleri (ton ve 1000 \$)

		Sultani Çekirdeksiz	Razakı	Tarsus Beyazı	Müşküle	Cardinal	Toplam
1996	Miktar	23.934	62	31	133	1.131	25.291
	Değer	15.450	38	6	43	498	16.034
1997	Miktar	28.800	60	21	89	645	29.614
	Değer	16.154	25	7	44	312	16.543
1998	Miktar	49.330	614	108	65	699	50.818
	Değer	19.012	157	33	33	337	19.572
1999	Miktar	43.904	26	20	18	504	44.470
	Değer	23.639	7	8	7	151	23.812
2000	Miktar	61.418	46	23	2	385	61.873
	Değer	27.294	24	10	2	101	27.432
2001	Miktar	74.659	69	16	175	518	75.437
	Değer	30.986	18	5	87	147	31.243
2002	Miktar	74.704	73	18	161	670	75.626
	Değer	32.210	25	3	49	193	32.480
2003	Miktar	88.139	651	18	310	645	89.763
	Değer	45.232	334	11	87	360	46.025
2004	Miktar	142.368	372	65	1.129	1.056	144.990
	Değer	72.838	148	17	272	638	73.913
2005	Miktar	134.043	1.616	63	988	685	137.395
	Değer	79.610	1.016	18	294	400	81.338

Kaynak: İGEME Kayıtları, Çeşitli Yıllar

Türkiye sofralık üzüm dışsatımını çoğunlukla AB ülkeleri ile Rusya Federasyonuna yapmaktadır. AB ülkeleri içerisinde Almanya, Avusturya ve Hollanda en çok dışsatım yapılan ülkelerdir. Son 10 yıl içerisinde Rusya Federasyonuna yapılan dışsatımda büyük artışlar olmuştur. AB ülkelerinin payında ise bir azalma söz konusudur. Almanya'nın payı %57'den %15'e düşerken, Rusya Federasyonu'nun payı %4'den %47'ye yükselmiştir.

2.4 Dünyada Sofralık Üzüm Dışalım Miktarı ve Değeri

2004 yılı verilerine göre dünyada 2.926.163 ton sofralık üzüm dışalım yapılmış olup, 1990-2004 dönemi itibarıyla; ortalama ton fiyatı 1186 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu döneme ait dünya sofralık üzüm dışalım miktar ve değerleri incelendiğinde; dışalım miktarında yıllık ortalama %3,99'lük artışın olduğu, dışalım değerinde ise %5,22'lik bir artış olduğu görülmektedir (Çizelge 7). Dünya sofralık üzüm dışalım fiyatlarında dalgalanmalar olmakla

birlikte fiyatların yıllık ortalama %1,18 oranında arttığı belirlenmiştir. Sofralık üzüm dışalımında önemli payı olan ülkeler sırasıyla; ABD, Almanya, İngiltere, Hollanda, Kanada, Rusya Federasyonu, Fransa, Belçika sayılabilir. Sofralık üzüm dış pazarında en büyük alıcı ülke 471.253 tonla ABD olup (%14), bunu AB ülkeleri izlemektedir. AB içerisinde 2004 yılı verilerine göre en çok dışalım Almanya (336.478), İngiltere (225.251), Hollanda (161.323), Fransa (150.036), Belçika (95.109) yapmıştır. Görüldüğü gibi sofralık üzüm açısından dünyada en önemli pazar AB'dir. AB'de dışalım kısım sonu-aralık başı gibi Şili ve Güney Afrika'dan başlamakta ve mart sonu-nisan başına kadar bu ülkelerden yapılan dışalım devam etmektedir. Mayıs ayında California ve Brezilya ürünleri pazara girmekte, bunu Mısır ve İsrail izlemektedir. Temmuz sonunda İspanya ve İtalya ürünleri başlamakta ve bu dönemde birlik dışından yapılan dışalımda bir azalma görülmektedir. Türkiye bu dönemde(Ağustos-Aralık) AB dışından dışalımın yapıldığı bir ülkedir.

Meyve ve sebzelerin büyük çoğunluğu AB ülkelerinde marketlerde pazarlanmakta ve süpermarketlerde de kaliteyle ilgili standartlar daha sıkı denetlenmektedir. Tanenin iriliği, tadı, rengi, raf ömrü ve sunumu AB sofralık üzüm pazarındaki rekabet açısından önemli kriterlerdir. Marketlere göre bu istenilen kriterler değişebilmektedir. Gösterişli üzümler daha yüksek fiyattan alıcı bulabilmektedir. Örneğin hem Şili hem de Güney Afrika'da Red Globe çeşidinin üretiminde artışlar söz konusudur. Bunun nedeni de AB pazarında bu çeşide artan ilgi ve yüksek fiyattır (EU Market Survey, 2005).

Çizelge 7:Dünya Sofralık Üzüm Dışalım Miktarı ve Değeri (ton/\$)

	Miktar (ton)	İndeks	Değer (1000\$)	İndeks	Fiyat (\$/Ton)	İndeks
1990	1.626.429	100	1.900.560	100	1.169	100
1991	1.672.147	103	1.975.159	104	1.181	101
1992	1.789.430	110	2.036.052	103	1.138	97
1993	1.796.511	110	1.878.883	92	1.046	89
1994	1.981.184	122	2.145.092	114	1.083	93
1995	1.847.091	114	2.252.266	105	1.219	104
1996	2.112.886	130	2.510.951	111	1.188	102
1997	2.163.050	133	2.665.367	106	1.232	105
1998	2.180.076	134	2.648.892	99	1.215	104
1999	2.337.526	144	2.772.811	105	1.186	101
2000	2.609.122	160	2.849.658	103	1.092	93
2001	2.541.935	156	2.898.343	102	1.140	98
2002	2.582.723	159	3.067.838	106	1.188	102
2003	2.794.731	172	3.686.626	120	1.319	113
2004	2.926.163	180	4.078.036	215	1.394	119
Yıllık Ort. Değişim (1990-2004) %	3,99	-	5,22	-	1,18	-

Kaynak: www.faostat.fao.org

3. SONUÇ ÖNERİLER

Sofralık üzüm üretiminde Türkiye dünyada 2. sırada iken, dışsatım miktarı ve değeri açısından alt sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'nin sofralık üzüm dış ticaretinde net dışsatım oranına göre rekabet gücünün bulunduğu belirlenmiştir. Ancak uluslararası standartlara ve tüketici tercihlerine uygun üretim yapılamaması nedeniyle, yurt dışı pazarlarda diğer dışsatımcı ülkelerle rekabette zorlanılmaktadır. Türkiye'den ürünler, özellikle Avrupa pazarında diğer ülkelerden ürün gelmediğinde talep edilmekte ve ürün fiyatı da dünya ortalamasının çok altında kalmaktadır. Son dönemlerde kaliteli, güvenilir ürünlere olan talebin artması nedeni ile üretimde ve pazarlama aşamasında yapılacak planlama ve iyileştirmeler büyük önem taşımaktadır.

Dışsatımda en büyük sorun tek çeşitle (Sultani Çekirdeksiz) dış pazarda yer alınması ve mevcut çeşidinde istenilen standart ve kalitede üretilmemesidir. Bu çerçevede değişik çeşitlerin üretilmesi yönünde Araştırma kurumlarınca proje çalışmalarının yapılması ve desteklenmesi sektörün devamlılığı ve dışsatımın artırılmasını sağlamak açısından önemlidir. Ayrıca özellikle dış pazarda Sultani Çekirdeksiz dışında geçerli olan Superior Seedless, Flame Seedless Crimson Seedless, gibi çekirdeksiz çeşitler ve Red Globe gibi iri taneli gösterişli çeşitlerin uygun ekolojilerde üretimine geçilmesi yararlı olacaktır.

Kalite ve gıda güvenliği ile ilgili tüketicilerin istekleri sürekli artmaktadır. Hedeflenen pazara göre; kalıntı limitleri, kalite standardı, insan sağlığına uygunluk gibi kriterler ile üründe istenilen belgeler değişebilmektedir. Burada önemli olan ürünün kalitesinin belgelenmesi, üretim ve pazarlama zincirindeki aşamaların kontrol edilebilmesidir. Yaş meyve ve sebze en çok talep edilen başlıca kalite standartları içerisinde üretim yönünden EUREPGAP, Fransız ve Alman dışalımcıların istediği IFS (International Food Standard), İngiliz perakendecilerin talebi olan BRC (British Retail Consortium), ISO 9001:2000 sayılabilir.

Sofralık üzümde gıda güvenliğinin etkin kılınması için öncelikli olarak üretim aşamasında çevreye ve insan sağlığına dost iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, üreticilerin özendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim, 2002, Çekirdeksiz Üzümde Yeni Çeşitler ve Dışsattım Potansiyelinde Artışlar, Hasat Dergisi, İstanbul. s:19-20.

Çelik, H., Ağaoğlu, S., Fidan, Y., Maraslı, B., Söylemezoğlu, G. 1998, Genel Bağcılık, ISBN 975-96656-0-3, Ankara, s:13.

Fresh Fruit and Vegetables, EU Market Survey, 2005, CBI (Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries) April 2005.

İgeme Kayıtları, 2006, Çeşitli Yıllar (1996-2005), Ankara.

Winkler A.J., Cook, J.A., Kliewer, W.M. & Lider, L.A., 1974, General Viticulture, Univ. Calif. Press. Berkeley, Los Angeles.

İnternet Adresleri

<http://www.faostat.fao.org>

<http://www.indexmundi.com/en/commodities/agricultural/grapes-table-fresh>

www.fas.usda.gov/gainfiles/200601/146176558.doc (Şili)

<http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200610/146249258.pdf> (İtalya)

http://www.ifefreshproduce.com/client/pdf/USDA_Gain_Report_2006-Turkey_Desiduous_Fruits.pdf

<http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200602/146176765.pdf> (İspanya)

<http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200610/146249409.pdf> (Yunanistan)

<http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200501/146118552.pdf> (G. Afrika)